ВІДГУК

офіційного опонента, Бабелюк Оксани Андріївни,
доктора філологічних наук, професора, професора кафедри іноземних мов та перекладознавства Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
на дисертаційне дослідження Василини Романа Сергійовича **«РЕАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ В ДЕТЕКТИВАХ А. КРІСТІ»,**
яку подано на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 035 Філологія, галузь знань 03 Гуманітарні науки
(Запоріжжя, 2026)

1. Актуальність теми дослідження. Сучасний гуманітарний дискурс дедалі активніше осмислює категорію інтертекстуальності не як вузько літературознавчий чи мовознавчий інструмент аналізу, а як універсальний механізм культурної комунікації, що пронизує тексти різних епох, жанрів і регістрів.

Фундаментальні постструктуралістські концепції Ю. Крістевої, Р. Барта, транстекстуальна модель Ж. Женетта міцно утвердили розуміння тексту як своєрідного «печворку», строкатої клаптикової ковдри, «мозаїки цитат», відкритого для нескінченного діалогу з численними культурними традиціями. Водночас застосування цього теоретичного інструментарію до текстів детективного жанру, донедавна залишалося на периферії наукових досліджень, позаяк детектив тривалий час сприймався як «низький», формульний жанр масової літератури, позбавлений глибинної художньої семантики.

Рецензована дисертація Романа Василини присвячена подоланню цієї прогалини, позаяк джерельною базою дослідження слугували 42 твори Агати Крісті, письменниці, чий світовий успіх (понад мільярд проданих примірників, переклади щонайменше 103 мовами) контрастує зі скромними здобутками у царині філологічних наукових студій. Попри численні розвідки, присвячені окремим аспектам творчості письменниці, ідіостилю, стилістичним засобам, цілісного дослідження, яке одночасно охоплювало б інтертекстуальну, наративну та поетикальну організацію її детективних творів, а також містило новітнє переосмислення творчого доробку письменниці загалом, дотепер не існувало.

Таким чином, тема дисертації Романа Василини, яка передбачає опис механізмів реалізації категорії інтертекстуальності в детективах А. Крісті, є актуальною, позаяк обраний предмет дослідження дає змогу не лише заповнити конкретну лакуну у вивченні авторського стилю письменниці, а й зробити вагомий внесок у ширшу дискусію про природу детективної літератури та її здатність до складної інтертекстуальної, а ширше -- до рецептивної гри з читачем.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Тема дисертації логічно

узгоджується з науково-дослідною темою кафедри англійської філології та лінгводидактики Запорізького національного університету, що додатково підтверджує її наукову обґрунтованість.

Мета дослідження, що полягає у виявленні специфіки реалізації категорії інтертекстуальності, визначенні її проявів і функцій у художньому просторі детективної прози А. Крісті (с. 2), сформульована коректно й послідовно розкрита через низку дослідницьких завдань.

Методологічний апарат роботи вирізняється продуманістю та внутрішньою узгодженістю: теоретичною основою слугує редукована модель транстекстуальності Ж. Женетта, зосереджена на трьох вимірах (паратекстуальності, архітекстуальності та метатекстуальності), яка цілком слушно доповнена теорією горизонту очікувань Г. Р. Яусса, принципом «пильного читання» (close reading), ґрунтовним лінгвопоетичним аналізом, а також елементами наративного й дискурсивного аналізу. Такий комплексний підхід дає змогу дисертантові розглянути інтертекстуальність не як сукупність поодиноких цитат чи алюзій, а як архітектонічний принцип, що організовує детективний текст у всіх сильних позиціях детективного твору: від заголовка й авторського імені до жанрової матриці та наративної композиції.

Матеріалом слугує вибірка з 42 детективних творів А. Крісті, що забезпечує належну репрезентативність дослідження, а перелік джерел теоретичної літератури, який налічує 448 позицій (з них 384 — іноземними мовами), і окремий перелік літературних джерел (45 найменувань) засвідчують ґрунтовне опрацювання як теоретичного, так і ілюстративного матеріалу.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, який налічує 448 позицій, з них 384 іноземними мовами. Список літературних джерел включає 45 найменувань.

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, її актуальність, окреслено мету й завдання роботи, об'єкт і предмет, описано ілюстративний матеріал та методи його дослідження, визначено новизну отриманих результатів, акцентовано теоретичну цінність та практичне значення проведеного дослідження, наведено дані про апробацію та публікації наукових результатів.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади вивчення інтертекстуальності у художньому тексті»** розкрито поняття інтертекстуальності в діахронії, побудовано типологію та простежено роль інтертекстуальних зв'язків у художньому тексті. З опорою на сучасні англомовні теоретичні джерела дисертант розглядає інтертекстуальність як багаторівневе, багатошарове явище, тобто не лише як стилістичний прийом чи як текстову категорію, а й як «процес, об'єкт, акт активного творчого письма та процес прочитання твору» (с. 30).

Цілком погоджуємося з дисертантом у тому, що «інтертекстуальність передбачає формування смислового діапазону одного тексту за допомогою та під впливом інших (вербальних, візуальних, літературних, віртуальних та мультимодальних), які певним чином сприяли їх створенню та оформленню їхнього значення» (с. 31).

Невідкидаючи ідею про те, що кожен текст є по-своєму унікальним і має стійке, самостійне значення, Роман Василина свідомо обирає новітнє розуміння тексту крізь призму трансдисциплінарності, за якої «кожен текст є інтертекстом, оскільки він прямо чи опосередковано пов'язаний з низкою інших текстів» і постає як «транссеміотичний всесвіт, конгломерат усіх змістових систем, культурний художній код» [Holthuis 1993, p.14]. Наукову новизну такої концепції вважаємо безсумнівною.

У другому розділі **«Поетика та жанрова специфіка детективної літератури»** представлено генезу поняття «детектив» з позицій сучасної жанрології, схарактеризовано жанрові інваріанти та наративні формули класичного детективу та його піджанрів.

У цьому розділі Роман Василина розширює предметну зону аналізу детективного жанру, фокусуючи увагу на тому, що сьогодні детективна література репрезентує не тільки морально-етичний злочин (найчастіше вбивство), а радше суспільні зміни у порушенні порядку, меж і ідентичності, питання права і технологій, соціальні зміни, екологічні проблеми, транснаціональні процеси і глобальні кордони. Особливу увагу приділено літературознавчим дослідженням початку XXI ст., які постулюють транснаціональний характер детективної прози, пов'язуючи його з асиметріями культурної та національної влади (с. 68–79). Цілком підтримуємо положення дисертанта про те, що детективний жанр постає як поле циркуляції наративних моделей і конвенцій, що перетинають кордони та трансформуються в процесі локалізації у численні регіональні різновиди. Таким чином, очевидними і обґрунтованими у цьому розділі стають теоретичні постулати про те, що «зміна критичного підходу до детективного жанру – від його розуміння як моделі усталеної наративної структури до трактування як локально залученого та дискурсивно продуктивного тексту – зумовлена як жанровим розмаїттям сучасної детективної прози, так і переосмисленням ролі масової культури» (с.76).

Особливою родзинкою дисертації вважаємо підрозділ 2.3 «Еволюція детективного жанру: від витоків до становлення канону», (с.81-89), де жанр детективу представлено як особливий пізнавальний простір, «сформований у взаємодії націй, рас і культур, зокрема в контексті імперсько-колоніальних відносин» [Pearson, Singer 2017].

Глибоко занурюючись у генеалогічні підвалини детективного жанру, Роман Василина не випускає з уваги й рецептивний потенціал детективів, що ґрунтується на поєднанні герменевтичної гри, яка вимагає від читача активного декодування знаків, та афективного залучення (саспенс, емпатія, ідентифікація). У розділі переконливо доведено, що «використання жанрових «блокаторів» перетворює читання на акт інтелектуальної реконструкції.

Завдяки впорядкованості художнього світу та неминучості встановлення справедливості у фіналі, детектив виконує важливі стабілізуючу, ескапістську та бібліотерапевтичну функції» (с.118).

У третьому розділі «**Інтертекстуальна організація та архітектоніка детективів Агати Крісті**» представлено комплексний аналіз функціонування інтертекстів як архітектонічних домінант, що забезпечують композиційну та смислову цілісність детективного світу у творах А. Крісті.

У цьому розділі автор свідомо виходить за традиційні рамки літературознавчих студій й застосовує міждисциплінарний підхід до розуміння постаті А. Крісті не як об'єкта остаточного розгадування, обмеженого конкретними часовими рамками, а як динамічного феномену з практично безмежним потенціалом для культурного переосмислення, реінтерпретації та «переписування» (с.138). За таких умов відбувається зміщення уваги від пошуку «остаточної істини» до реінтерпретації та аналізу процесів текстової репрезентації. Цілком погоджуємося з дисертантом у тому, що «постать Крісті осмислюється як багаторівневий культурний конструкт, у якому перетинаються три виміри: авторка, знаменитість, жінка» (с.138), а сама «загадка» Крісті виявляється принципово невичерпною, а її історія функціонує як відкрита структура, що постійно породжує нові інтерпретації [Street 2008].

Доведено, що паратекстуальність є провідним лімінальним простором у детективних творах А. Крісті функціонує на перетині жанрових конвенцій детективу та прагматики видавничого ринку (с.227). Виявлено та описано елементи паратексту (авторське ім'я, заголовки, епіграфи, присвяти, графічні схеми та плани) та епітексту (рецензії, автобіографії), які в творчому ідіостилі письменниці трансформуються у важливі художні інструменти керування читацьким сприйняттям. Підтримуємо дисертанта у тому, що паратекст виконує не лише дескриптивну чи жанрово-маркувальну функції, а й виступає засобом реалізації принципу «чесної гри» та створення інтелектуальних пасток (так званих «червоних оселедців») (с.227).

Інтелектуальною родзинкою цього розділу вважаємо ґрунтовно описану мультимодальну природу заголовків творів А. Крісті, побудованих на інтертекстуальних алюзіях (дитячий фольклор, шекспірівський канон, антична міфологія та біблійні претексти), яка дозволяє вибудовувати читацький горизонт очікувань, поглиблювати психологізм злочину та мотивів злочинців і перетворювати класичну кримінальну загадку на багаторівневу соціокультурну гру з елементами метатекстуальної іронії. Більше того, архітекстуальність детективної прози А. Крісті також виявляється важливим чинником моделювання читацького горизонту очікувань. Доведено, що сюжетна будова її творів відповідає п'ятиетапній матриці Ц. Тодорова (від вихідної стабільності заміського чи ізольованого локуса через кримінальне порушення балансу, фази усвідомлення й розслідування до фінального відновлення гармонії), де кожен персонаж і предмет наділені виключно функціональним значенням (с.228).

Висновки, сформульовані до кожного розділу, та загальні висновки логічно випливають зі змісту дослідження, є конкретними й не мають декларативної природи. Це свідчить про високий рівень наукової культури здобувача та обґрунтованість його дослідницької позиції.

3. Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дисертації визначається передусім тим, що в ній уперше здійснено комплексний багаторівневий аналіз інтертекстуальності не як окремого стилістичного прийому, а як архітектонічної основи 42 детективів А. Крісті.

У роботі ***вперше:*** доведено, що саме інтертекстуальність у різних її проявах (*паратекстуальність*, архітекстуальність, метатекстуальність) у творах А. Крісті слугує засобом впливу на реципієнта та підґрунтям для експериментаторства письменниці у царині класичної моделі детективного жанру; переконливо витлумачено функціонування авторського імені як паратекстуального елемента, що еволюціонує від підпису до зареєстрованого бренду та формує «поріг» читацьких очікувань; виявлено та ґрунтовно описано мультимодальну природу заголовків творів А. Крісті, зокрема механізм реконтекстуалізації дитячих лічилок Матінки Гуски крізь призму фройдівського концепту «моторошного» (Das Unheimliche); схарактеризовано образ Аріадни Олівер крізь призму автометатекстуальної проєкції письменниці, що пов'язує кілька романів у єдиний інтертекстуальний контур; побудовано типологію хронотопу як архітекстуальної домінанти детективів А. Крісті та встановлено кореляцію між просторовою замкненістю локусу (готель, острів, «Mayhem Parva») і принципом «чесної гри». З опорою на сучасні літературознавчі джерела переосмислено трактування творчості А. Крісті як скромного, непримітного своїм ідіостилем письменника. Наголошено, що шляхом сміливих експериментів із наративною формулою А. Крісті створила широкий спектр жанрових модифікацій («cozy mystery», «детектив зачиненої кімнати», «безкровний детектив», ретроспективний, історичний, психологічний та шпигунський піджанри). Заслуговує на увагу розбудова дисертантом типології та функцій паратекстуальних і архітекстуальних маркерів у творах письменниці.

Загалом дисертація становить помітний внесок у наукові царини лінгвістики тексту, наратології, дискурсології, історії літератури, компаративістики та рецептивної естетики, поглиблюючи розуміння інтертекстуальних механізмів і їх поетикальних проявів у творах детективної літератури.

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Результати дослідження оприлюднено у 10 публікаціях, серед яких 1 стаття у наукометричному виданні, індексованому Web of Science, 2 статті у фахових виданнях України та 7 публікацій у збірниках матеріалів конференцій. Апробація здійснена на восьми наукових форумах, серед яких сім міжнародних конференцій та одна університетська. Обсяг (4,5 др. арк.) і якість публікаційної активності є

достатніми для повноцінного відображення основних наукових положень і результатів дисертаційного дослідження.

5. Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати можуть бути використані у викладанні нормативних дисциплін філологічного спрямування («Історія зарубіжної літератури», «Література країни основної мови (англійська мова)», «Стилістика англійської мови»), вибіркових («Інтерпретація художнього тексту», «Наротологія», «Дискурсологія», «Теорія інтертекстуальності»), а також слугувати методологічним підґрунтям для подальших досліджень детективної літератури, зокрема й інших представників жанру детективу «Золотої доби».

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації. Загалом дисертаційне дослідження Романа Василини вирізняється методологічною зрілістю, чіткістю структури та ґрунтовністю опису корпусу використаних джерел. Водночас робота містить окремі положення, що потребують уточнення і можуть стати предметом наукової дискусії під час захисту.

Викликає запитання термінологічна послідовність у використанні поняття *«поетика»*, яке в тексті дисертації вживається в різних колокаціях: 1) «поетика детективу» (с.6) / «жанрова поетика» (с. 76) /«поетика детективної прози» (с. 16) /«поетика класичного детективу» (с.1), 2) «поетика творів А. Крісті» (с.130), «поетика творчості А. Крісті» (с.4), 3) «поетика саспенсу» (с.76), «поетика моторошного» (с.235). У першому випадку йдеться, вочевидь, про сталу систему формальних конвенцій жанру (композиція, система персонажів, правила «чесної гри»); у другому, про індивідуальну художню манеру письменниці (ідіостиль); в інших випадках термін наближається радше до афективно-модального регістру («настрою», «тональності» оповіді), ніж до системи художніх засобів у вузькому розумінні. Було б доцільно почути авторську концепцію щодо трактування цього поняття: чи розглядає дисертант «поетику» як єдину теоретичну категорію з внутрішньою ієрархією рівнів, чи це радше термінологічно необтяжене вживання терміна на позначення художньої «специфіки», «своєрідності»? Уточнення цього питання підсилило б понятійну строгість дослідження, тим більше, що сама проблема співвідношення жанрової та індивідуальної поетики належить до дискусійних у сучасному літературознавстві.

Перший розділ дисертації, присвячений еволюції теорії інтертекстуальності, вирізняється вражаючою повнотою охоплення сучасних англомовних наукових джерел, однак подекуди набуває форми послідовного огляду позицій різних дослідників (Ж. Женетт, Н. П'єге-Гро, Р. Міола, Д. Фіск, Н. Ферклаф, Т. Динниченко та ін.) без достатньо, на наш погляд, вираженого авторського синтезу наведених типологій у єдину робочу модель, яка б надалі застосовувалася на практиці. Хотілося б почути, яка саме з розглянутих

типологій (або їх комбінація) є базовою для подальшого аналізу ілюстративного матеріалу в розділі 3.

У другому розділі дисертації переконливо й вичерпно охарактеризовано риси класичного детективу «Золотої доби»: обмежену й типізовану систему персонажів (детектив і його помічник, жертва, злочинець-«пересічна людина»), просторову замкненість дії (готель, острів, «Mayhem Parva»), подвійну наративну структуру за Ц. Тодоровим (історія злочину / історія розслідування), розрізнення «puzzle» і «riddle», а також принцип «чесної гри» (fair play), кодифікований Лондонським детективним клубом. Утім, усі ці ознаки описано як рівнозначні, тоді як сам виклад матеріалу, на наш погляд, здійснено з наголосом на «інтелектуальній грі» між автором і читачем. Чи можна вважати, що поняття *герменевтичної гри* є ключовим для цього жанру і об'єднує і принцип «чесної гри», і структуру головоломки, і читацьку рецепцію?

Аналітичний розділ 3 засвідчує нерівномірний розподіл уваги між трьома вимірами транстекстуальності, заявленими в методології. паратекстуальності (підрозділ 3.2) та архітекстуальності (підрозділ 3.3, зокрема хронотоп, цілком слушно названий «архітектурною домінантою») отримали розгорнутий, системний аналіз з окремими підрозділами. Натомість метатекстуальність, хоча й декларована в меті та методах дослідження (с. 22) як третій рівноправний вимір, не отримала окремого підрозділу і представлена радше фрагментарно (через образ Аріадни Олівер та інтерпретацію А. Роллса). Хотіла б почути пояснення: чим зумовлена така асиметричність? Чи вважає дисертант паратекстуальні й архітекстуальні прояви домінантними в інтертекстуальній організації детективів А. Крісті, тоді як метатекстуальність виступає похідною, вторинною стратегією?

Висловлені зауваження мають дискусійну і рекомендаційну природу, не стосуються принципових наукових положень дисертації та жодним чином не знижують її загальної високої оцінки.

7. Загальна оцінка дисертації. Дисертація Романа Василини «Реалізація категорії інтертекстуальності в детективах А. Крісті» є самостійним, завершеним і концептуально цілісним науковим дослідженням. Робота вирізняється чіткою методологічною основою, ґрунтовним опрацюванням сучасних англомовних теоретичних джерел, системністю аналізу репрезентативного корпусу текстів (42 твори) і переконливістю здобутих результатів. Дисертант продемонстрував високий рівень наукової культури, здатність до самостійного теоретичного узагальнення та вміння інтегрувати літературознавчий і лінгвістичний інструментарій для розв'язання поставлених завдань.

Основні результати дослідження належно апробовані на восьми наукових конференціях і відображені у 10 публікаціях, серед яких стаття у виданні,

індексованому Web of Science, дві статті у фахових наукових виданнях України категорії «Б» та 7 тез матеріалів наукових конференцій.

Отже, на підставі детального ознайомлення з текстом дисертації та публікаціями за темою дослідження вважаємо, що дисертація «Реалізація категорії інтертекстуальності в детективах А. Крісті» Романа Василини за актуальністю обраної теми, новизною отриманих результатів, обсягом проведених емпіричних досліджень, теоретичною та практичною цінністю, за оформленням повністю відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 431 від 21.03.22 р.), а її автор, Василина Роман Сергійович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія.

Офіційний опонент:
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов
та перекладознавства
факультету психології та соціального захисту
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності Оксана БАБЕЛЮК

ПІДПИС
ЗАСВІДЧУЮ
Учений секретар ЛДУ БЖД
2026 р.